

Pauliina Harvala

Ammatillisessa erityisopetuksessa opiskelevien kokemuksia osallisuudesta ryhmässään

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Sosionomi AMK

Opinnäytetyö

Päivämäärä 29.10.2016

<p>Tekijä Otsikko</p> <p>Sivumäärä Aika</p>	<p>Pauliina Harvala Ammatillisessa erityisopetuksessa opiskelevien kokemuksia osallisuudesta ryhmässään 29 sivua+ 1 liite Syksy 2016</p>
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaajat	Yliopettaja Jyrki Konkka Lehtori Ulla Saukkonen
<p>Osallisuudesta on tehty monenlaisia tutkimuksia ja ne ovat osoittaneet, että oppilaitosten osallisuustoiminnassa on paljon kehittämistä. Myös opetushallituksen tekemästä tilannekatsauksesta käy ilmi, että kehitettävää on niin opiskelijoiden mahdollisuudessa vaikuttamiseen kuin heidän kuulumisessaan opiskeluyhteisöön.</p> <p>Nuorten ammatillisten opintojen keskeyttäneiden määrä huolestuttaa, etenkin ammatillisessa erityisopetuksessa. Keskeyttämisten syitä ja keinoja sen vähentämiseen sekä nuorten syrjäytymisuhan pienentämiseen on yhteiskunnassamme pohdittu laajasti. Opetusministeriön teettämässä selvityksessä eräänä keinona opiskelijan opintojen sujumiseen ja keskeyttämisten estämiseen mainittiin osallisuuden lisääminen opintoympäristössä.</p> <p>Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena oli selvittää kyselyn avulla ammatillisessa erityisopetuksessa opiskelevien kokemuksia osallisuudesta omassa opiskeluryhmässään. Kyselyn tuottamaa tietoa voidaan käyttää pohjana, kun suunnitellaan uusia keinoja opiskelijoiden osallisuuden parantamiseen. Opinnäytetyöni keskittyy siis hyvin rajatun ryhmän näkemyksiin ja kokemuksiin, eikä se tule selvittämään laajempaa tai yleistettävää tietoa.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu ammatillisen oppilaitoksen erityisopetuksessa opiskelevien opiskelijoiden vastauksista kyselyyn sekä osallisuuden teoriasta.</p> <p>Opinnäytetyön tulos kertoo, että kyselyyn vastanneet opiskelijat eivät ymmärrä terminä osallisuutta, mutta suurin osa heistä on kokenut osallisuutta ja tuntenut itsensä hyväksytyksi sekä tärkeäksi osaksi opiskeluryhmäänsä.</p>	
Avainsanat	osallisuus, ammatillinen erityisopetus, opiskelija, opiskelijaryhmä

Author Title Number of Pages Date	Pauliina Harvala The Experiences of Agency and Participation of Students in Vocational Special Needs Education 29 pages + 1 appendix Autumn 2016
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Jyrki Konkka, Principal Lecturer Ulla Saukkonen, Senior Lecturer
<p>There have been numerous studies about agency and they have shown that there is plenty of room for improvement in the agency activities of educational institutions. A survey conducted by the Finnish National Board of Education also shows that there are plenty of development needs in both the students' opportunities for participation and in their sense of belonging to the school community.</p> <p>The drop-out rate among young people in vocational education is alarming, particularly in vocational special needs education. The reasons for dropping out and ways of reducing the phenomenon have been widely discussed in our society. A survey conducted by the Ministry of Education and Culture mentioned the increasing of participation in the study environment as one possible way of improving study progress and decreasing the chances of dropping out.</p> <p>This thesis is a qualitative study which aims to survey the experiences of agency and participation of a group of students studying in vocational special needs education. The data collected can be used as a basis for developing new ways to improve student participation. This thesis is thus focused on the views and experiences of a limited group of people and will therefore not attempt to collect broader or more general data.</p> <p>The material used in this thesis is composed of questionnaire answers given by the students in vocational special needs education and the theory on participation.</p> <p>The conclusions of this thesis show that students do not understand the concept of participation but that most of them have experienced participation, the feeling of being accepted and that they are an important member of their group.</p>	
Keywords	participation, vocational special needs education

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Toimintaympäristö, johon opinnäytetyö liittyy	3
2.1	Ammatillinen oppilaitos ja ammatillinen perustutkinto	4
2.2	Ammatillinen erityisopetus	5
2.2.1	Opiskelijoiden määrä ja kenelle ammatillista erityisopetusta tarjotaan	6
3	Osallisuuden määrittelyä	9
3.1	Osallisuus	9
3.1.1	Osallisuus yksilönä	11
3.1.2	Osallisuus yhteisössä	14
3.1.3	Osallisuus yhteiskunnassa	16
4	Opinnäytetyön toteutus	18
4.1	Tavoitteet	18
4.2	Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu	18
4.3	Aineiston analyysi	20
5	Kyselyn tulokset	21
6	Johtopäätökset	23
7	Pohdinta	25

Lähteet

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake

1 Johdanto

Vuonna 2014 Suomessa oli 170 000 opiskelijaa oppilaitosmuotoisessa opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa, heistä 20 723 henkilöä opiskeli ammatillisessa erityisopetuksessa. (Tilastokeskus 2014.)

Ammatillinen peruskoulutus on ammatilliseen perustutkintoon johtavaa koulutusta. Koulutus antaa opiskelijalle ammattitaidon kannalta tärkeitä tietoja ja taitoja sekä valmiudet ammattinsa harjoittamiseen. On myös opiskelijoita, jotka tarvitsevat erityistä tukea pysyäkseen opiskelemaan ammattiin ja tällöin yhtenä vaihtoehtona on ammatillinen erityisopetus. (Opetus- ja kulttuuriministeriö n.d.)

Ammatillista peruskoulutusta sekä perustutkintoon johtavaa ammatillista erityisopetusta voidaan järjestää ammatillisissa oppilaitoksissa, erityisoppilaitoksissa ja kansanopistoissa. Ammatillista peruskoulutusta on saatavilla lähes kaikilla aloilla ja sen järjestäjinä voivat toimia kunnat, kuntayhtymät, rekisteröidyt (yksityiset) yhteisöt ja säätiöt, myös valtio ja sen liikelaitokset voivat järjestää ammatillista koulutusta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö n.d.)

Nuorten ammatillisten opintojen keskeyttäneiden määrä huolestuttaa, etenkin ammatillisessa erityisopetuksessa. Keskeyttämisten syitä ja keinoja sen vähentämiseen sekä syrjäytymisuhan pienentämiseen on yhteiskunnassamme pohdittu laajasti. Opetusministeriön teettämässä selvityksessä eräänä keinona opiskelijan opintojen sujumiseen ja keskeyttämisten estämiseen mainittiin osallisuuden lisääminen opintoympäristössä (Jauhola – Miettinen 2012: 96).

Koululaisten ja opiskelijoiden osallisuudesta on tehty lukuisia tutkimuksia. Tutkija Tomi Kiilakosken opetushallitukselle tekemässä tilannekatsauksessa ja yhteenvedossa todettiin, että tehtyjen tutkimusten mukaan oppilaitosten osallisuustoiminnassa on paljon kehittämistä. Selvityksestä käy ilmi, että kehitettävää on niin opiskelijoiden mahdollisuudesta vaikuttamiseen kuin opiskeluyhteisöön kuulumisessa. (Kiilakoski 2012: 29.)

Laki ammatillisesta koulutuksesta velvoittaa koulutuksen järjestäjän edistämään kaikkien opiskelijoiden osallisuutta ja huolehtimaan mahdollisuudesta osallistua oppilaitoksen toimintaan ja kehittämiseen sekä mielipiteensä ilmaisemiseen opiskelijoihin liittyvissä asioissa. (Valtioneuvostonasetus ammatillisesta peruskoulutuksesta 2013/1269 36 §.)

Osallisuus on tämän ajan muotitermi ja sitä käytetään hyvin moninaisissa yhteyksissä sekä monin toisistaan poikkeavin määritelmin. Tässä opinnäytetyössä selvitetään osallisuuden kokemuksia opiskeluryhmässä ja tuloksia voidaan halutessa käyttää apuna suunniteltaessa erilaisia uusia tapoja parantaa opiskelijoiden osallisuutta tulevaisuudessa. Opinnäytetyössä esitellään erilaisia määritelmiä ja teoretietoa osallisuudesta.

Opinnäytetyön aiheen valinta nousi oppilaitoksen ammatillisen erityisopetuksen opettajien ja muiden opetushenkilökuntaan kuuluvien henkilöiden huolesta erään opiskelijaryhmän melko suurista poissaololuvuista ja asennoitumisesta opintoihin, opiskeluun ja omaan ryhmäänsä sekä oppilaitokseen. Huoli ei koskenut lukumäärältään montaa opiskelijaa, mutta poissaolot ja asenteet vaikuttivat opettajien näkökulmasta mahdollisesti koko ryhmään. Yhteisissä palaverissa ja aiheesta keskustellessa, opetushenkilöstö asetti tavoitteekseen pyrkiä omalla toiminnallaan vaikuttamaan positiivisesti opiskelijoiden sitoutumiseen opiskeluun ja osallisuuden parantamiseen. Toiminnan suunnittelun alkuun kaivattiin kuitenkin tietoa siitä, miten kyseisen ryhmän opiskelijat kokevat ja ymmärtävät tällä hetkellä osallisuuden. Itse toimin kyseisen ryhmän opiskeluvalmentajana ja päätin teettää opiskelijoilla kyselyn. Kyselystä saatua tietoa voitaisiin tulevaisuudessa käyttää suunnittelutyön tukena, silloin kun mietitään erilaisia tapoja parantaa osallisuuden toteutumista opiskelijaryhmässä.

2 Toimintaympäristö, johon opinnäytetyö liittyy

Tässä osiossa kuvataan lyhyesti sekä avataan käsiteittä ammatillinen opetus ja erityisopetus. Lopuksi kerrotaan syistä sekä tarpeista, jotka ohjaavat opiskelijan juuri erityisopetuksen pariin ja kuinka moni ammatillisen perustutkinnon opiskelijasta Suomessa siirtyy ammatillisen erityisopetuksen piiriin.

2.1 Ammatillinen toisen asteen oppilaitos ja ammatillinen perustutkinto

Opiskelijaryhmän opiskelu tapahtuu ammatillisen toisen asteen oppilaitoksen erityisopetuksessa. Kyseinen oppilaitos kouluttaa sosiaali- ja terveystalouden sekä kotityö- ja puhdistuspalvelualan ammattilaisia, opetusta on yleis- sekä erityisopetuksena.

Ammatillisia perustutkintoja suoritetaan ammatillisissa oppilaitoksissa joko tutkintoon johtavina koulutuksina, oppisopimuskoulutuksissa tai näyttötutkintoina (Opetus- ja kulttuuriministeriö n.d.). Opinnäytetyössäni kyseessä olevien opiskelijoiden koulutus järjestetään oppilaitoksessa tutkintoon johtavana koulutuksena.

Ammatillisia koulutuksia järjestetään monella alalla, kaikkiaan kahdeksalla ja niitä ovat humanistinen ja kasvatusala, kulttuuriala, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, luonnontieteiden ala, tekniikan ja liikenteen ala, luonnonvara- ja ympäristöala, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala sekä matkailu-, ravitsemus- ja talousala. Luetelluilla aloilla on kaikkiaan 53 kappaletta perustutkintoja. (Opetushallitus n.d.)

Ammatilliseen peruskoulutukseen voivat hakea kaikki perusopetuksen oppimäärän tai vastaavan aikaisemman oppimäärän suorittaneet. Osa aloituspaikoista suunnataan myös lukion ja ylioppilastutkinnon suorittaneille. Opiskelemaan hakevan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvät seikat eivät saa olla esteenä opiskelijaksi valitsemiselle. Ehdonä tälle kuitenkin on, että opiskelija on terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin ja työssäoppimiseen. (Opetushallitus n.d.).

Ammatillinen peruskoulutus on ammatilliseen perustutkintoon johtavaa koulutusta, joka antaa ammattitaidon kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia ammatissa työskentelyyn. Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 180 osaamispistettä ja opiskelu kestää yleensä noin kolme vuotta. Ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena on myös tukea opiskelijoiden kehitystä hyviksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi, tukea elinikäistä oppimista ja antaa tarpeellisia tietoja ja taitoja jatko-opintoihin, harrastuksiin ja persoonallisuuden kehittämiseen. (Opetushallitus n.d.)

2.2 Ammatillinen erityisopetus

Ammatillisen erityisopetuksen määritelmä on opetushallituksen sivuilta ja se kuuluu seuraavasti: ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu henkilöille, joilla on vamman, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi tarve saada erityisiä opetusjärjestelyitä. Ammatillista erityisopetusta voidaan järjestää erityisen tuen tarpeessa oleville opiskelijoille ammatillisissa erityisoppilaitoksissa, ammatillisten oppilaitosten erityisopetuksen linjoilla ja erityisryhmissä ammatillisissa oppilaitoksissa samoissa ryhmissä muiden opiskelijoiden kanssa kansanopistoissa, kansalais- ja työväenopistoissa, aikuiskoulutuskeskuksissa sekä liikunnan koulutuskeskuksissa oppisopimuskoulutuksena. (Opetushallitus n.d.)

Erityisopetus tarkoittaa siis sitä, että opiskelijalle järjestetään hänen omiin henkilökohtaisiin tavoitteisiin ja valmiuksiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyjä. Myös ammatillisen erityisopetuksen tavoitteena on, että opiskelija saavuttaa tutkinnon. Erityisopetuksessa voidaan kuitenkin tarvittaessa poiketa tutkinnonperusteista mukauttamalla ammattitaitovaatimuksia ja osaamistavoitteista sekä osaamisen arviointia jos se on opiskelijan henkilökohtaiset tavoitteet ja valmiudet huomioon ottaen välttämätöntä. (Opetushallitus n.d)

Ammatillinen erityisopetus voi antaa täysin saman pätevyyden kuin muukin ammatillinen koulutus. Ammatillisessa erityisopetuksessa opiskelevalle opiskelijalle on aina tehtävä henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), jossa otetaan huomioon hänen yksilölliset tarpeensa. Tähän henkilökohtaiseen opiskelusuunnitelmaan tulee aina kirjata seuraavat asiat:

- tiedot suoritettavasta tutkinnosta ja sen laajuudesta
- erityisopetuksen peruste
- mukauttamispäätös
- muut palvelut ja tukitoimet sekä
- sosiaaliset etuudet kuten henkilökohtainen avustaminen, kuljetuspalvelut tai taloudelliset tuet.

HOJKS on siis osa kaikille opiskelijoille laadittavaa henkilökohtaista opiskelusuunnitelmaa (HOPS), jossa erityistä tukea saavan opiskelijan osalta kuvataan opiskelijan saama pedagoginen tuki, erityiset opiskelu- ja opetusjärjestelyt sekä mahdolliset mukautukset. (Opetushallitus n.d.)

Ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetuksen yhtenä tärkeänä tavoitteena, että erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille tarjotaan perusopetuksen jälkeen mahdollisuus koulutukseen ja ammatilliseen kehittymiseen. Erityisopetuksen tarjonnan ja sisällön tulee vastata opiskelijan, työelämän ja yhteiskunnan tarpeisiin. Ammatillinen erityisopetus tulee järjestää ensisijaisesti ammatillisissa oppilaitoksissa. (Opetusministeriö 2004: 9.)

Ammatillisen koulutuksen merkitys on suuri: sillä pyritään esimerkiksi tukemaan osallisuutta ja ehkäisemään työelämästä syrjäytymistä. Ammatillisen erityisopetuksen ensisijainen päämäärä on työelämässä tarvittavien valmiuksien oppiminen. Tähän pyritään pääsemään tukemalla jokaista opiskelijaa yksilöllisesti, löytämään heidän omat henkilökohtaiset polkunsä kasvaa ja kehittyä ammatillisiksi sekä yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Ammatillisen erityisopetuksen opettajilta tämä vaatii vahvaa näkemystä yksilöllisyydestä, erilaisuudesta ja erilaisista oppimisen tuen tarpeista. Heidän tulee kyetä jäsentämään ammatillista osaamista, työelämää ja laajemminkin maailmaa voidakseen tukea erilaisen oppijan kasvua yhteisöjen sekä yhteiskunnan osallisuuteen. (Honkanen – Kaikkonen – Kotila 2008: 6.)

2.2.1 Opiskelijoiden määrä ja kenelle ammatillista erityisopetusta tarjotaan

Perustutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista erityisopetusta saaneiden määrä on jatkuvasti kasvanut vuodesta 2004 lähtien. Vuonna 2004 erityisopetusta sai yhteensä 12 500 ja vuonna 2012 sitä sai jo yhteensä 21 200 opiskelijaa. Erityisopetusta saaneiden osuus kaikista tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista oli vuonna 2012 siis 8 prosenttia. Nuorten ammatillisesta koulutuksesta erityisopiskelijoista suurin osa eli 86 % opiskeli ammatillisissa oppilaitoksissa, tästä erityisopiskelijoiden määrästä 79 prosenttia opiskeli samassa ryhmässä (integroituina) muiden opiskelijoiden kanssa. (Tilastokeskus 2013.)

Ammatillista erityisopetusta annetaan henkilöille, jotka eivät ilman erityisiä tukipalveluita voi saavuttaa ammatillista perustutkintoa. Sen perusteena ovat opiskeluun liittyvät erilaiset vaikeudet kuten oppimisvaikeudet sekä käyttäytymiseen tai elämäntilanteeseen liittyvät ongelmat, jotka vaikeuttavat opintojen etenemistä. (Hietanen 2009: 15)

Erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita on hyvin monenlaisia. Ammatillisen erityisopetuksen tarve vaihtelee aina diagnosoidusta kehitysvammaisuudesta monenlaisiin muihin arjen elämän sekä oppimisen vaikeuksiin ja haasteisiin. Erityisen tuen tarve määritellään aina uudestaan ammatillisten opintojen alussa riippumatta siitä, onko opiskelija saanut erityisopetusta jo perusopetuksessa. Tämä toimintatapa varmistaa sen, että tukitoimet saadaan kohdennetuksi yksilöllisiin tuen tarpeisiin. Joskus erityisopetuksen tarve ilmeneekin vasta ammatillisessa koulutuksessa, esim. motivoitumattomat opiskelijat, käyttäytymisellään oirehtivat nuoret, päihdeongelmaiset tai opiskelijat, joilla on sosiaalisia ongelmia tai mielenterveyden vaikeuksia. (Hietanen 2009: 16)

Ammatillisessa perustutkinnon erityisopetustilastoissa perusteet erityisopetukseen ovat olleet seuraavat vuodesta 2004 alkaen seuraavat:

- hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet (esim. AD/HD tai ADD)
- kielelliset vaikeudet (esim. vaikea lukiongelma, dysfasia, dyslexia)
- vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen häiriöt (esim. sosiaalinen sopeutumattomuus)
- lievä kehityksen viivästyminen (opiskelijalla laajoja oppimisvaikeuksia)
- vaikea kehityksen viivästyminen; keskivaikea tai vaikea kehitysvamma
- psyykkiset pitkäaikaissairaudet (mielenterveyden ongelmat, päihdekuntoutujat)
- fyysiset pitkäaikaissairaudet (kuten allergia, astma diabetes, epilepsia, syöpä)
- autismiin tai Asbergerin oireyhtymään liittyvät oppimisvaikeudet
- liikkumisen ja motorisen toimintojen vaikeus (tuki- ja liikuntaelinvammat, cp-oireyhtymä, lyhytkasvuisuus)
- kuulo –tai näkövamma ja muu syy, joka edellyttää erityisopetusta (Tilastokeskus n.d)

Opiskelijaryhmässä, jonka osallisuuden kokemuksia haluan selvittää, opiskelijoiden syyt erityisopetukseen ovat seuraavia: heillä monella on hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeuksia sekä kielellisiä vaikeuksia, hyvin monella esiintyy vuorovai-
kutuksen ja käyttäytymisen häiriöitä, lievää kehityksen viivästymistä ja muutamalla vai-
kea kehityksen viivästyminen, jonkin verran esiintyy psyykkisiä ongelmia sekä autismiin
liittyviä oppimisvaikeuksia. Tämä erityisyyden kirjo asettaa haastetta kyselyn tekemi-
seen, mutta kaikki opiskelijat osaavat lukea ja kirjoittaa, joten koen kyselyn tekemisen
kuitenkin hyvänä vaihtoehtona. Erilaiset haastattelut olisivat voineet toimia aineiston ke-
räämisessä, mutta pelkäsin sen, että opiskelijat tuntevat minut vaikuttavan suoraan an-
nettuihin vastauksiin.

3 Osallisuuden määrittelyä

Osallisuus on käsitteenä hyvin laaja-alainen ja sitä voidaan määritellä monista erilaisista
näkökulmista. Osallisuus on ollut useasti käytetty termi Suomessa 2000-luvulla ja sitä on
määritelty hyvinkin erilailla eri yhteyksissä. Edelleenkin osallisuudelle ei ole löytynyt
yleisesti hyväksyttyä ja täsmällistä määrittelyä. (Nivala – Ryyänen 2013: 9.) Seuraa-
vassa teoriaosuudessa esittelen osallisuuden erilaisia määritelmiä.

3.1 Osallisuus

Osallisuudesta on siis keskusteltu jo kauan, mutta edelleenkin sille ei ole olemassa
yhtä ja oikeaa määritelmää. Osallisuus käsitettä käytetään varsin paljon sekä hyvin mo-
nenlaisissa merkityksissä ja sen moninaisuus on osoittautunut haastavaksi.

Osallisuutta voidaan käsitellä esimerkiksi ilmiönä, joka toteutuu yksilön suhteessa erilai-
siin yhteisöihin: perheeseen, päiväkotiryhmään, peruskoululuokkaan, kaveriryhmään,
kuntaan, yhteiskuntaan ja moneen muuhun. Erilaiset yhteisöt mahdollistavat osallisuu-
den ja yksilö voi kokea itsensä arvokkaaksi sekä saada mahdollisuuden toimia, olla mu-
kana, osallistua ja muuttaa yhteisöään. Näin määriteltynä osallisuuden laaja-alaisuus tu-
lee esille eli kun sen kautta kuvataan ihmisen ja yhteisöjen sekä ihmisen ja yhteiskunnan
välisiä suhteita. (Gretschel – Kiilakoski 2012: 14.)

Yksilölle kuulumisen tunne ja kokemus omasta merkityksestä osana yhteisöä tai yhteisöjä ja yhteiskuntaa on hänen hyvinvoinnin perusta. Osallisuuteen liittyy vahvana myös oikeus yksilön omaan identiteettiin näissä erilaisissa ja erikokoisissa yhteisöissä. Osallisuudessa ei siis ole pelkästään kyse demokratiasta ja valtion sekä kuntien toimintavoista tai kansalaisen mahdollisuuksista vaan loppujen lopuksi ja yksinkertaisesti siitä, kuinka me olemme yhdessä toistemme kanssa, minkälaisia suhteita muodostamme ja miten ne koemme. (Nivala – Ryytänen 2013: 10.)

Osallisuus on vastuun ottamista ja saamista, niin oman itsensä kuin yhteisönkin toiminnasta. Osallisena olemisella ei siis tarkoiteta ainoastaan mukana olemista vaan myös mahdollisuuksia vaikuttaa yhteisöihin joissa toimii. Osallisuus ei kuitenkaan toteudu ilman henkilön omaa kokemusta kohdatuksi ja kuulluksi tulemisesta. (Gretschel – Kiilakoski 2012: 102.)

Osallisuutta ja sen edistämistä tarkasteltaessa, löydetään paljon eri käsitteitä, esimerkiksi mukana oleminen, mukaan kuuluminen, mukana vaikuttaminen, yhteisöllisyys, yhteisöjen demokraattiset toimintatavat, demokratiaan kasvattaminen sekä valtautuminen vallan saamisena ja voimaantuminen yksilön tunteena. Osallisuuden edistämisessä on kuitenkin kyse myös esteiden poistamisesta, putoamisen ehkäisemisestä, marginalisatioon puuttumisesta, ennaltaehkäisevästä ja korjaavasta toiminnasta. (Gretschel – Kiilakoski 2012: 16.)

Osallisuuden vastakohtana esitetään usein osattomuus, jolloin viitataan yksilön sivuun jäämisenä yhteiskunnassa. Tällöin hänellä ei ole osaa yhteiskunnassa taloudellisen, kulttuurisen tai sosiaalisen pääoman puuttumisen vuoksi. Osattomuus voi olla myös yksilön oma kokemus, jossa hän kokee, ettei ole tullut otetuksi huomioon. Osallisuudessa on nähtävissä sekä yhteisöllinen että yksilöllinen elementti, yksilö voi tuntea itsensä arvokkaaksi osallistuessaan ja toisaalta ympäröivien yhteisöjen ja yhteiskunnan on rakennuttava siten, että yksilön osallisuus mahdollistuu. (Pajulammi 2014: 141.)

Osallisuus käsitteen vaikea määrittelemisen luo omat haasteensa myös opinnäytetyön teolle. Mitä enemmän olen lukenut ja tutkinut osallisuudenteoriaa, sitä useampia ja useampia tapoja olen löytänyt määritellä käsite. Tämän takia päädyin tekemään seuraavan hyvin yksinkertaisen jaottelun kuvatakseni osallisuutta, koen sen avulla ymmärtäväni osallisuuden ytimen opinnäytetyöni hahmottamisen tueksi. Olen otsikoinut ja jaotellut

osallisuuden yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista, aineiston keräämiseen käytettävän kyselylomakkeen kysymysten muodostamisessa ja vastausten analysoimisessa on myös osittain käytetty tätä teemoittelua pohjana.

3.1.1 Osallisuus yksilönä

Osallisuuden edellytys on, että jokainen ihminen voi halutessaan ilmaista mielipiteensä ja hänellä on oltava mahdollisuus vaikuttaa yhteisöönsä. Välipitämättömyyttä kokeva ja tunteva ihminen ei ole kiinnostunut yhteisönsä asioista eikä tällöin koe omaa panostaan sen hyvinvoinnin eteen tärkeäksi. (Gretschel – Kiilakoski 2007: 8.) Yksilön on koettava itsensä arvokkaaksi sekä arvostetuksi ja yhteisön on oltava sellainen, että osallisuuden toteutuminen on mahdollista. Kukaan ei siis voi olla yksin osallinen, osallinen ihminen ja osallinen yhteisö ovat tiukasti toisiinsa liittyviä käsitteitä. (Gretschel – Kiilakoski 2007: 13.)

Osallisuus on tärkeä osa ihmisen sosiaalista perusluonnetta: halua kuulua johonkin, olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä toisiin ihmisiin. Osallisuus on kuulumista johonkin, se ei ole yksilön ominaisuus eikä hänen toimintaansa vaan se on jotain mikä toteutuu ihmisen ja yhteisön suhteessa. Osallisuuden toteutuminen vaatii yhteisön jäsenenä olemista ja toimimista sekä tästä tulevaa kokemusta kuulumisesta. Yhteisöt voivat tarkoittaa pieniä kuin laajempiakin ryhmiä kuten perhe, opiskeluryhmä tai yhteiskunta. Yksilön osallisuus voi toteutua hyvinkin monenlaisissa ja erilaisissa yhteisöissä, jos ne vain mahdollistavat kuulumisen ja osallistumisen yhteisön elämään sekä yksilön kuulumisen tunteen kehittymisen. (Nivala – Ryyänen 2013: 26-27.)

Väitöskirjassaan tutkija Anu Gretschel korostaa, että olennainen piirre osallisuudessa on yksilön oma kokemus. Hän määrittelee osallisuuden tunteeksi joka muodostuu, kun yksilö kokee itsensä päteväksi ja arvostaa omaa rooliaan osana yhteisöä. Kuitenkin on muistettava, etteivät yksilön tunne ja kokemus vielä takaa osallisuutta vaan se edellyttää yhteisöä jossa osallisuus on mahdollista. Aidosti osallinen tilanne mahdollistaa tilan, jossa yksilön on mahdollista tulla tunnustetuksi omana itsenään, arvostettuna osana ympärillään olevaa yhteisöä. Kiteytettynä määritelmä on, että osallisuus on oikeutta omaan identiteettiin ja arvokkuuteen osana perhettä, ryhmää, yhteisöä tai yhteiskuntaa (Gretschel – Kiilakoski 2007: 13.)

Osallisuus siis edellyttää, että yksilölle annetaan mahdollisuus toimia, tällöin on myös jaettava vastuuta ja valtaa. Tilanne ei ole osallinen, jos yksilöä vain kuunnellaan loputtomiin, mutta hänen mielipiteilleen ei anneta mitään huomiota yhteisön asioista päätettäessä. Aitoon osallisuuteen liittyy myös yksilön oma velvollisuus ja vastuu, osallinen ihminen kantaa huolta ryhmän tai yhteisön toiminnasta ei vain itsestään. Eli osallisuus on yksilölle myös todellisen vastuun kantamista ja saamista oman, toisten ja koko yhteisön toimintakyvystä. Se on yksilölle sitoutumista toimintaan yhteisten asioiden parantamiseksi. (Gretschel – Kiilakoski 2007: 14.)

Ihminen kasvaa ja häntä kasvatetaan osallisuuteen ja osallisuutta edistäviä toimenpiteitä voidaankin tarkastella myös kasvatuksellisenä toimintana, jossa yksilö ja hänen ympäristönsä vaikuttavat toisiinsa, siinä on nähtävissä sekä yksilöllisiä että sosiaalisia ulottuvuuksia. Yksilön tasolla osallisuuden edistäminen voi luoda kuulumisen, omanarvon ja valtautumisen tunteita, mutta tämä ei toteudu ilman osallisia puitteita ja kehitettyjä tilanteita, joihin ihmiset osallistuvat. Yksilö ja yhteisö siis kasvavat ja varttuvat yhdessä, inhimillisten yksilöiden luominen vaatii inhimillistä yhteiskuntaa. Yhteiskunnan on luotava rakenteet, joissa hyvä elämä mahdollistuu erilaisille ryhmille ja yksilöille. (Gretschel – Kiilakoski 2007: 15.)

Sosiologi-filosofi Axel Honneth kuvaa ihmistä olentona, joka muokkaa minuuttaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Muiden ihmisten arvostus on keskeistä yksilön kasvuun ja hänen omakuvansa muokkautuu vuorovaikutuksessa. Honnethin mukaan ihmisen toimimista leimaa tunnustuksen kaipuu: haluamme tulla tunnistetuiksi ja tunnustetuiksi toisille ihmisinä, jotka kykenevät toimimaan ja ovat arvokkaita. Kasvatustieteilijä Paolo Freiren mielestä kyseistä tunnustusta tarvitaan kodissa, koulussa ja työpaikoilla ja toisen ihmisen arvokkuuden tunnustaminen ja kunnioittaminen on keskeinen edellytys osallisuuden toteutumiselle. (Gretschel – Kiilakoski 2007: 16-17.)

Lyhyesti kuvattuna yksilön osallisuuden siis pitäisi olla jotain, mihin kasvaa. Tämän edellytyksenä on, että lähiympäristö ja suhteet läheisiin tukevat osallisuuden tunteen ja kokemusten muodostumista. Tarvitsemme myös hyväksytyksi tulemisen ja arvostuksen kokemuksen, kuten Alex Honneth korostaa, että meille jokaiselle ihmiselle on tärkeää tulla huomioiduksi omien erityislaatuisten ominaisuuksiemme ja kykyjemme kautta. Me

kaikki tarvitsemme hyväksytyksi tulemisen ja arvostuksen kokemuksia. Nivalan ja Ryy-
näsen mukaan myös sosiaalipedagoginen osallisuusymmärrys korostaa osallisuuden
suhdeluonnetta ja yhteyttä kasvuun sekä kasvatukseen. Osallisuus ei voi vain tapahtua
kenellekään yksin tai valmiiksi tehtynä: se ei myöskään tapahdu automaattisesti vaan
vaatii huomion kiinnittämistä osallisuuden edellytysten kasvatukselliseen tukemiseen.
Tämän kaltainen tarkastelu tuo yksilön osallisuuden ymmärtämiseen vahvan yhteistoi-
minnallisen ja vuorovaikutuksen painotuksen. Korostaen samalla kokemuksen, osalli-
suuden tunteen merkityksiä ja muistuttaa osallisuuden kytköksistä kasvun ja kasvatuk-
sen painotuksiin. (Nivala – Ryyinänen 2013: 29.)

Yksilön osallisuuden rakentumisesta on luotu monenlaisia porras-, taso- ja ulottuvuus-
malleja, joiden avulla kuvataan yksilön osallisuuden elementtejä ja rakentumista jatku-
vana prosessina. Esimerkiksi Roger Hart loi vuonna 1992 osallisuuden tikapuut- mallin
kuvaamaan lapsien osallisuuden rakentumista ja sijoittumista osallisuuden eri portaille.
Tikapuissa on kahdeksan eri askelmaa, jotka kuvaavat osallisuuden erilaisia tasoja. Pe-
riaate on, että osallisuuden määrä on sitä suurempi mitä korkeammalle portaalle yksilö
on kiivennyt. (Marjanen – Marttila – Varsa 2013: 79.)

Harry Shier on taas kuvannut lapsen osallisuutta omalla osallisuuden tasomallillaan. Hän
kuvaa osallisuutta viiden eri tason avulla, joista ensimmäisellä lapsen osallisuus on kai-
kista niukinta ja viidennellä suurinta. Molemmissa malleissa, niin Hartin kuin Shierin, ai-
kuisten rooli on todella tärkeä lasten osallisuuden mahdollistajana. (Marjanen ym. 2013:
80-81.)

Nigel Thomas on kritisoinut molempia yllä lyhyesti esiteltäviä malleja. Hänen mielestään
niissä osallisuus on mielletty vain yksilotteiseksi ominaisuudeksi. Thomasin mukaan
osallisuudessa on kuusi erilaista ulottuvuutta ja hänen mielestään myös osallisuudesta
kieltäytyminen on tärkeä ja ensimmäinen osallisuuden muoto ja lapsella tulisi olla tämä-
kin vaihtoehto aina tiedossa. Toinen osallisuuden ulottuvuus on mahdollisuus tiedon
saantiin prosessista, omista oikeuksistaan ja roolistaan siinä. Kolmas ulottuvuus liittyy
mahdollisuuteen vaikuttaa ja neljäntenä on mahdollisuus omaan mielipiteeseen ja sen
ilmaisemiseen, Viides ulottuvuus käsittää mahdollisuuden apuun sekä tukeen itsensä
ilmaisemisessä ja kuudennella eli viimeisellä tasolla lapsella on jo mahdollisuus itsenäi-
siin päätöksiin. (Marjanen ym. 2013: 81-83.)

Osallisuutta on pyritty siis kuvaamaan ja jäsentämään erilaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien ja – tapojen portailla, joissa osallisuus toteutuu sitä vahvempana mitä korkeammalle portailla nousta. Näihin erilaisiin malleihin on kuitenkin hyvä suhtautua hieman kriittisesti. Teoreettisesti ne eivät tuo selkeyttä osallisuuteen, eivätkä avaa käsitettä, vaan ovat toistensa toisintoja osallistumisesta, eivät niinkään osallisuudesta. Kyseisten mallien vaikutus käytännössä voi olla, että ne määrittävät kulloinkin vallalla olevan ja hyväksyttävän osallistumisen tavan, joista poikkeaminen ei ole sallittavaa. Lisäksi osallistumisen porrasmallien soveltamisessa on riski, että ainoa tavoiteltava asia on korkeimmalle tasolle pääsy eli ylimmän tason osallisuus. Kuitenkin eri ympäristöissä ja tilanteissa ja erilaisissa olosuhteissa ja erilaisten osallistujien kesken, yksilön osallisuuden hyvä ja tavoiteltava taso voi olla jo paljon alimmalla askelmalla. Osallisuus ei siis ole ainoastaan osallistumisen tavan tai laadun määritelmä vaan laaja-alaisempi käsite, joka kuvaa yksilön ja yhteisön suhdetta. Osallisuus on ihmiselle olemista, kuulumista ja tunnetta, sitä ei tulisi määritellä ylhäältäpäin, vaan se muotoutuu toiminnallisesti ihmisten elämässä. (Nivala – Ryynänen 2013: 20-21.)

3.1.2 Osallisuus yhteisössä

Yksilö ei voi olla osallinen ilman yhteisöä ja jotta näiden suhdetta voidaan kutsua osallisuudeksi, vaaditaan molemmilta jotain. Yhteisön on hyväksyttävä yksilö jäsenekseen ja yksilön on haluttava olla sen jäsen. Osallisuuden edellytyksenä on myös se, että yhteisössä on aitoja sekä todellisia toimintamahdollisuuksia, ja yksilöitä jotka hyödyntävät niitä eli osallistuvat. Kokemisen kannalta osallisuus edellyttää yhteisön tarjoavan yhteenkuuluvuuden mahdollisuuksia ja yksilön tietoisuuden kehittymistä kuulumisesta johonkin, mahdollisuudesta osallistua ja omasta merkityksestä osana yhteisöä. Ihmisen osallisuus ei toteudu ilman yhteisöjä, joissa hänen on mahdollisuus toimia ja tulla nähdyksi, kuuluksi ja tunnustetuksi omana ainutlaatuisena itsenään sekä arvokkaana osana yhteisöään. Tämän edellä mainitun lisäksi osallisuus yhteisössä vaatii jäseniltään yhdessä toimimista niin, että jokaisella on mahdollisuus toimia, mutta myös todellisia mahdollisuuksia ja valtaa vaikuttaa asioihin. (Nivala – Ryynänen 2013: 27.)

Nivala ja Ryynänen (2013: 24.) näkevät osallisuuskäsityksen lähtökohtana vahvemman ajatuksen vuorovaikutuksellisuudesta, kokemuksellisuudesta ja tasa-arvosta kuin mitä

monet muut määritelmät ovat olleet. Heidän mielestään osallisuus ei ole vain osallistumisen laadun määrite vaan laajempi yksilön ja yhteisön suhdetta kuvastava käsite. Osallisuus on tästä näkökulmasta käsitellen perustavanlaatuista kuulumista ja tunnetta, se ei ole jotain, minkä ehdot voidaan tarkoin rajata ja määritellä ylhäältäpäin vaan osallisuus muotoutuu ihmisten yhteiselämässä toiminnallisesti.

Nivala ja Ryytänen (2013: 26) pyrkivät kirjoittamassaan artikkelissa mahdollisimman kokonaisvaltaiseen tarkasteluun yksilön ja yhteisön suhteessa. Tarkastelussaan he jäsentävät yksilön osallisuutta suhteena kolmen erilaisen ulottuvuuden avulla. Heidän mukaansa ihminen on osallinen yhteisössä, kun hän

- on osa yhteisöä eli kuuluu johonkin
- toimii osana yhteisöä eli osallistuu
- kokee olevansa osa yhteisöä eli tuntee kuuluvansa

Osallisuus edellyttää nämä kolme ulottuvuutta toteutuakseen, eli osallisuus tarkoittaa yhteisön jäsenenä olemista sekä toimimista ja tämän kautta syntyvää kokemusta yhteisöön kuulumisesta.

Osallisuus yhteisössä edellyttää yksilöiltä vastuun kantamista ja sitoutumista toimintaan yhteisen asian parantamiseksi. Osallisuus on siis myös eettinen ideaali, johon liittyy ihanne yhteisöstä, jossa kaikki sen jäsenet voivat kokea kuuluvansa yhteisöön arvokkaina sekä toimivina jäseninä. Osallisuuden yleisin toteutuminen tapahtuu yhteisöissä, mutta sillä on väistämättä myös yhteiskunnallinen ulottuvuus: toimiva osallisuus pienemässä yhteisössä luo edellytykset ja harjoittaa yksilöä suurempaan eli yhteiskunnalliselle osallisuudelle. (Nivala – Ryytänen 2013: 28.)

Nivalan ja Ryytäsen sosiaalipedagoginen osallisuuskäsitys (2013: 30-31.) painottaa erityisesti kahta näkökulmaa: osallisuuden suhdeluonnetta ja sen olennaista yhteyttä kasvuun ja kasvatukseen. Tämä käsitys tuo vahvan yhteistoiminnallisuuden ja vuorovaikutuksen painottamisen ja se korostaa myös kokemuksen eli osallisuuden tunteen merkitystä. Sosiaalipedagogisessa osallisuuden edistämässä lähtökohtana on ymmärtää, että osallisuuden edistäminen ei ole vain osallistumisen edistämistä. Osallisuus ei ole yksin joko yksilön tai yhteisön ominaisuus vaan niiden suhteessa kehittyvää. Näin ollen osallisuutta ei voi saada aikaiseksi tai edistää muuttamalla vain yksilöä tai yhteisöä vaan osallisuuden edellytyksiä luodaan tukemalla muutosta ja kasvua molemmissa, samalla edistetään niiden välisen suhteen kehittymistä.

Osallistuminen on tavoite ja toiminnan muoto ja se nähdään ihmisen toiminnalliseksi läsnäoloksi inhimillisissä suhteissa, mukana olemisena eri tavoin oman yhteisön ja yhteiskunnan elämässä ja toiminnassa siten, että sosiaalisesti köyhä rinnakkain olo muuttuu rikkaaksi yhteiselämäksi. Näin tarkasteltuna osallistuminen tarkoittaa ihmisten saamista liikkeelle, tulemaan yhteen ja osallistumaan yhteiseen toimintaan. Tämän kaiken toteutuessa se on usein jo itsessään arvokasta ja parhaimmillaan se voi vahvistaa yhteisöllisiä suhteita ja yhteisöön kuulumisen tunteita eli vahvistaa osallisuuden sosiaalista perustaa – kuulumisen tunnetta ja kuulumisen tunne taas tukee osallisuuden kokemista. (Nivala – Ryytänen 2013: 32.)

Gretschel ja Kiilakoski määrittelevät osallisuutta myös niin, että se on kuulumista johonkin yhteisöön, yhteisössä toimimista ja näiden tuottaman kokemuksen yhteisöön kuulumisesta ja yksilön omasta merkityksestä yhteisön jäsenenä. Heidänkin mukaansa vaikuttaminen on välttämätön osa yhteisössä toimimisessa ja osallisuuden kokemisessa. Osallisuus on kuulluksi tulemistä omana itsenään yhteisissä itseäkin koskettavissa asioissa, mahdollisuutta saada sekä valtaa että vastuuta yhteisön jäsenenä. Kuitenkin osallisuutta rakentava toiminta yhteisöissä on heidän mukaansa hyvinkin monenlaista osallistumista yhteiseen tekemiseen sekä yksilön eri yhteisöjen suhteissa toteutuva vahvasti kokemuksellinen tila. Kiilakoski on myös kiteyttänyt määritelmän niin, että osallisuus tarkoittaa yksilön tunnetta sekä yhteisön tilaa (Gretschel – Kiilakoski 2012: 10).

3.1.3 Osallisuus yhteiskunnassa

Osallisuuden käsite merkitsee myös osallisuuteen laajemmista vaikuttamisen mahdollisuuksista, se ei siis rajaudu vaan yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen vaan voi olla myös osallisuutta yhteiskunnan päätöksenteossa. Osallisuus yhteiskunnassa on varsin yleinen ja jopa kapeakin määrittelytapa. Yhteiskunnallista osallisuutta edistetään toiminnalla, joka voidaan katsoa olevan syrjäytymisen ehkäisemistä. Tämän määritelmän mukaan osallisuus ja syrjäytyminen ovat siis toisensa vastakäsitteitä. Osallisuus yhteiskunnassa on yksilön mukana olemista ja oman paikan löytämistä yhteiskunnan keskeisillä toiminta-alueilla, esimerkiksi koulutuksessa ja työelämässä, sosiaalisen vuorovaikutuksen verkostoissa, kulttuurin ja politiikan erilaisilla areenoilla. Kokemus yhteiskuntaan

kuulumisesta rakentuu usein näiden eri toiminta-alueiden kautta, ja sen kehittymistä voivat uhata koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle joutuminen, ystävyysuhteiden puuttuminen, kulttuurinen irrallisuus ja välinpitämättömyys poliittisista, eli yhteiskunnalliseen hyvinvointiin vaikuttavaan päätöksentekoon liittyvistä kysymyksistä. Näin ollen osallisuus yhteiskunnassa on myös osallisuutta hyvinvoinnin mahdollisuuksista yhteiskunnan jäsenenä. Ihmisen yhteiskunnallisen osallisuuden kuulumisen kokemus vaati toteutuakseen, että hän on ensin tullut kuulluksi ja arvostetuksi omissa lähiyhteisöissään. (Tanskanen – Suominen-Romberg 2010: 20-21.)

Osallisuus toteutuu tyypillisesti yhteisöissä, mutta sillä on aina myös yhteiskunnallinen ulottuvuus eli kuten jo mainittukin, osallisuus pienemmissä yhteisöissä luo edellytyksen yhteiskunnalliselle osallisuudelle. Ihmisen osallisuus koskee siis myös yhteiskunnan ja yksilön välistä suhdetta. Yhteiskunnallisena suhteena osallisuus on yksilön kiinnittymistä eri yhteisöjen kautta niihin yhteiskunnan toimintajärjestelmiin, jotka mahdollistavat hänen tarpeidensa tyydyttämisen, elämisen laadun, elämänhallinnan ja itsensä toteuttamisen yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Osallisuuden merkitykset tästä näkökulmasta ovat osuuden saamista yhteisestä hyvästä yhteiskunnan jäsenenä, ihmisen yhteiskunnallista toimintakykyä eli hänen valmiuksiaan elää sekä toimia yhdessä muiden kanssa. Yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumiseen liittyvät myös yksilön yhteiskunnallisen identiteetin kehittyminen ja tunne yhteiskuntaan kuulumisesta. (Nivala – Ryynänen 2013: 28.)

Oli osallisuus sitten yhteisön tai yhteiskunnan tasolla, sen toteutuminen vaatii samoja asioita mahdollistuaakseen. Jo useaan kertaan on todettu, ettei osallisuus ole mahdollista ellei yksilö koe kuuluvansa johonkin ja olevansa arvostettu sekä tarpeellinen arkisissa yhteisöissään, joissa saa jakaa kokemuksiaan, olla vuorovaikutuksessa ja tuntea yhteenkuuluvuutta muiden kanssa. Kuitenkin yhteiskunnallinen todellisuus asettaa hieman erilaiset ehdot toteutumiselleen, sen edistäminen vaatii myös osallisuutta mahdollistavia ja tukevia toimintoja, kuten rakenteita ja lainsäädäntöä. (Nivala – Ryynänen 2013: 31.)

4 Opinnäytetyön toteutus

Ajatus opinnäytetyön aiheesta tuli opettajien ja muun henkilökunnan yhteisten palaverien pohjalta, näissä tapaamisissa oli käsitelty ammatillisen erityisopetuksenryhmän opiskelijoiden poissaoloja ja asennoitumista opintoihin, opiskeluun sekä omaan ryhmäänsä. Keskustelujen taustalla oli huoli muun muassa opiskelujen keskeyttämisistä. Huoli ei ollut mitenkään aiheeton, koska ammatillisten opintojen keskeyttäneiden määrä, etenkin erityisopetuksessa, on melko korkea. Keskeyttämisten syitä ja keinoja niiden vähentämiseen on yhteiskunnassamme pohdittu laajasti. Esimerkiksi opetusministeriön teettämässä selvityksessä eräänä keinona opiskelijan opintojen sujumiseen ja keskeyttämisten estämiseen mainittiin osallisuuden lisääminen opintoympäristössä (Jauhola – Miettinen 2012: 96).

Opetushenkilöstö otti tavoitteeksi pyrkiä vaikuttamaan omalla toiminnallaan positiivisesti opiskelijoiden sitoutumiseen opiskeluun ja osallisuuteen. Toiminnan suunnittelun alkuun kaivattiin kuitenkin tietoa siitä, miten kyseisen ryhmän opiskelijat kokevat ja ymmärtävät osallisuuden tällä hetkellä. Itse toimin kyseisen ryhmän opiskeluvalmentajana ja päätin teettää opiskelijoilla kyselyn, josta saadun tiedon avulla voidaan tulevaisuudessa suunnitella erilaisia tapoja tukea mahdollisimman hyvin osallisuuden toteutumista opiskelijaryhmässä.

4.1 Tavoitteet

Opinnäytetyöni tavoitteena oli siis selvittää kyselyn avulla ammatillisessa erityisopetuksessa opiskelevan opiskelijaryhmän kokemuksia osallisuudesta omassa ryhmässään. Kyselyn tuottamaa tietoa voitaisiin tulevaisuudessa käyttää suunnittelun apuna, kun pohditaan uusia keinoja opiskelijoiden osallisuuden parantamiseen. Opinnäytetyöni keskittyy siis hyvin rajatun ryhmän näkemyksiin ja kokemuksiin, eikä se tule selvittämään laajempaa tai yleistettävämpää tietoa.

4.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Opinnäytetyöni on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen, tämä tutkimusote sopi parhaiten, koska tutkimuksen kohteena olivat yhden ryhmän opiskelijat joiden kokemuksia, ajatuksia sekä mielipiteitä halusin selvittää. Laadullisessa työssä keskitytään kuvaamaan kokonaisvaltaisesti todellisen elämän moninaisuutta ja pyritään tuomaan kohde-ryhmän ääni ja näkökulma esiin. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2014:160.)

Opinnäytetyön tutkimusotteen valintaan vaikuttaa se, millaisessa muodossa tietoa halutaan saada. Määrällisellä eli kvantitatiivisella lähestymistavalla tavoitellaan numeraalista tietoa, tutkimusaineisto muutetaan mitattavaan muotoon ja aineistosta pyritään löytämään säännönmukaisuuksia. Laadullisen eli kvalitatiivisen lähestymisen avulla taas saadaan tietoa, joka auttaa ymmärtämään jotakin asiaa tai ilmiötä. (Vilkkä 2005: 49–50.) Laadullisen tutkimuksen avulla asiasta tai ilmiöstä pyritään antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta. Tärkeää on, että tietoa kerätään henkilöiltä joilla on tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tietoa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovatkin ihmisten haastattelut, kyselyt tai havainnointi. (Tuomi – Sarajärvi 2013: 85, 71.)

Opinnäytetyössäni käytin aineistonkeruumenetelmänä kyselyä. Kysely on yksi perinteisimmistä tavoista kerätä aineistoa ja sen etuna pidetään sitä, että kyselyn avulla saadaan nopeasti ja melko yksinkertaisesti tietoa. Kyselyllä voidaan kerätä tietoja muun muassa tosiasioista, käyttäytymisestä ja toiminnasta, arvoista ja asenteista sekä mielipiteistä. Kyselytutkimuksessa tutkija esittää kysymyksiä vastaajille kysymyslomakkeen välityksellä. Tällä aineistonkeruumenetelmällä on kuitenkin myös heikkouksia, tavallisimmat voivat olla aineiston jääminen pinnalliseksi ja teoreettisesti vaatimattomaksi. (Hirsjärvi ym. 2014:190.) Kyselyn idea on yksinkertainen, kun haluamme tietää mitä ihminen ajattelee tai miksi hän tekee niin kuin tekee, on järkevää kysyä asiasta suoraan häneltä itseltään (Tuomi – Sarajärvi 2013: 85, 71).

Aineistoa tutkimuksiin voidaan kerätä teettämällä kysely ryhmälle yhtä aikaa. Näin on toimittu, kun kohderyhmä on jo valmiiksi kokoontuneena johonkin, kuten esimerkiksi kouluissa ja oppilaitoksissa luokkiin. Tällaisessa aineistonkeruutavassa on etuna, että pai-

kalla oleva tutkimuksen tekijä voi tarkentaa kysymyksiä, jos hän huomaa, etteivät vastaajat ymmärrä kysymyksiä tai jättävät kokonaan vastaamatta. (Aaltola – Valli 2010: 107-108.)

Tekemässäni kyselyssä oli sekä avoimia että asteikkoon eli skaalaan perustuvia kysymystyyppejä. Avoimessa kysymyksessä esitetään vain kysymys ja jätetään vastausta varten tyhjä tila. Skaalaan perustuvassa kysymyksessä esitetään väittämä, johon vastaaja voi valita sopivimman vaihtoehdon miten voimakkaasti hän on samaa tai eri mieltä. Kyselyssäni käytettiin niin sanottua Likertin asteikkoa, joka oli viisi portainen ja skaala oli laskeva. (Hirsjärvi ym. 2014:193,195.)

Kyselyn toteutin opiskeluryhmän luokkatilassa oppitunnin aikana. Olin paikalla opiskelijoiden vastatessa kyselyyn, joten kykenin tarvittaessa vastaamaan heidän esittämiin kysymyksiin, koin tämän tärkeänä, koska osalla heistä on haasteita lukemisessa sekä luetun ymmärtämisessä. Tunnin aluksi, kerroin heille, että kysely tehdään kehittämistyön avuksi sekä sen, että käytän aineistoa opintoihini liittyvässä opinnäytetyössä. Opiskelijat saivat myös kuulla, että minulla on oppilaitoksen rehtorin lupa kyselyn sekä opinnäytetyön tekoon ja että he saavat päättää itse vastaavatko kysymyksiin. Kerroin ryhmälle myös sen, ettei heitä ole mahdollista millään tavoin tunnistaa, etten mainitse opinnäytetyössäni oppilaitoksen tai edes perustutkinnon nimeä. Jaoin kyselylomakkeen opiskelijoille ja luin kaikki kysymykset ääneen heille, samalla selitin millä tavoin eri kysymystyypeihin voi vastata. Kyselyyn vastaamiseen varattiin aikaa yhden oppitunnin verran ja opiskelijat palauttivat vastauksensa minulle suoraan.

4.3 Aineiston analyysi

Laadullista tutkimusta tehdessä pyritään ymmärtämään asiaa tai ilmiötä kerätyn aineiston analysoinnin ja tehtyjen tulkintojen avulla. Ensin on kuitenkin perehdyttävä huolellisesti aineistoon ennen kuin analyysia voi aloittaa. Aineistoa kertyy usein paljon ja oleellisen löytämiseksi sitä on tiivistettävä. Tutkimuksen tekijältä vaaditaan kekseliäisyyttä ja luovaa otetta todellisen sisällön löytämiseksi. (Kananen 2015:161–165.)

Erilaisten tiedonkeruumenetelmien avulla kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko on opinnäytetyön ydin. Laadullisen aineiston analyysin perusmenetelmänä

voidaan pitää sisällönanalyysia. Sisällönanalyysilla tehdään johtopäätöksiä ja se on hyvä menetelmä täysin strukturoimattomankin aineiston analysointiin. Sisällönanalyysi voi olla aineisto- tai teorialähtöistä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa tutkimusaineisto pelkistetään eli tutkimustuloksista poistetaan epäoleellinen tieto, mutta ei hävitetä oleellista tietoa ja samalla siitä luodaan teoreettinen kokonaisuus. (Tuomi – Sarajärvi 2013: 97.) Teorialähtöinen analyysi on perinteinen malli ja siinä käytetään nimensä mukaisesti jotain teoriaa, mallia tai auktoriteetin esittämää ajattelua määrittelyyn. Tutkittava asia toisin sanoen määritellään jonkin jo tunnetun avulla ja aineiston analyysiä ohjaa valmis, aikaisemman hankitun tiedon perusteella luotu viitekehys. (Tuomi – Sarajärvi 2013: 99.)

Opinnäytetyössä analyysimenetelmänä käytettiin teorialähtöistä sisällönanalyysia ja teemoittelua. Pyrin siis määrittelemään tutkittua asiaa jo olemassa olevaa teoriaa hyödyntäen eli opiskelijaryhmän kokemuksia ja mielipiteitä analysoidaan osallisuuden teoriaa ja sen erilaisia määritelmiä hyväksikäyttäen. Kyselyn kysymyksiä tehdessäni olin jo käyttänyt osittain samaa teemoittelua kuin teorian esittelyssä opinnäytetyössäni, tämä helpotti analyysin tekoa. Teemoittelu on hyvä aineiston analyysitapa, silloin kun halutaan saada vastauksia johonkin käytännölliseen ongelmaan. Teemoittelussa voidaan aineistosta nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. (Eskola – Suoranta 1996: 17.)

5 Kyselyn tulokset

Kyselyn kysymykset oli tehty niin, että saadaan esiin tietoa miten ammatillisen erityisopetuksen opiskelija kokee osallisuutta yksilönä ja yhteisössään eli opiskeluryhmässään. Tulosten esittelyn jaottelen näiden teemojen mukaisesti. Opiskeluryhmässä oli 15 opiskelijaa, heistä 12 vastasi kyselyyn, kaksi ei halunnut vastata ja yksi opiskelija oli pois.

5.1 Opiskelijoiden kokemukset osallisuudesta yksilönä

Kyselyssä (Liite 1) ensimmäiset kysymykset olivat skaalaan perustuvia väittämiä, joihin opiskelija sai valita itseään parhaiten kuvaavan ja sopivimman vaihtoehdon. Ensimmäisten neljän väittämän vastausten avulla saadaan tietoa siitä, miten opiskelijat kokevat osallisuuden yksilöinä. Halusin saada vastauksia siihen kokevatko opiskelijat, että heitä kuunnellaan, voivatko he ilmaista mielipiteitään ja vaikuttaa.

Opiskelijoista suurin osa koki, että heitä kuunnellaan ryhmässä, he ilmaisevat ajatuksiinsa ja mielipiteitään tunneilla ja opettajat kysyvät heidän mielipiteitään oppituntien aiheista hyvin usein tai usein. Nämä opiskelijat olivat myös kokeneet kyenneensä vaikuttamaan. Opiskelijoista kolme taas koki samat asiat niin, että vastausvalinta oli kaikissa kysymyksissä jonkin verran, yksi opiskelija oli omalla kohdallaan tuntenut vain vähäistä kokemusta kuulluksi tulemisesta ja mielipiteidensä kertomisesta sekä vaikuttamismahdollisuuksistaan.

Kyselylomakkeen avoimien kysymyksien osuudessa oli kysymys opiskelijoille, jolla halusin saada tarkemman vastauksen siihen, että mihin asioihin he yksilöinä voivat vaikuttaa tunneilla ja opiskeluryhmässään. Opiskelijoiden vastaukset liittyivät kahdeksassa tapauksessa tunneilla tapahtuvaan tekemiseen ja siihen vaikuttamiseen omalla mielipiteellään. Kolmessa näissä vastauksissa mainittiin retkien suunnittelu ja yhdessä vastauksessa koettiin tärkeänä, että sai itse valita keiden opiskelijoiden kanssa tekee yhdessä esimerkiksi ryhmätöitä. Vastaajista kaksi kertoi, ettei ymmärtänyt kysymystä ja yksi vastaaja oli jättänyt kohdan tyhjäksi.

Lisäksi avoimissa kysymyksissä kysyttiin opiskelijoilta miten he itse yksilönä ottavat vastuuta opiskelijaryhmässään. Vastaukset liittyivät ryhmän toisten opiskelijoiden auttamiseen viisi kertaa, yksi näin vastanneista huolehti myös siitä, että hänelle vastuu on sitä, että huomaa jos toisella on paha mieli. Vastuunottaminen kuvattiin konkreettisenä tekemisenä muun muassa toisten ohjaamisena oikeaan luokkaan tai opiskelutehtävissä auttamisena. Viisi opiskelijaa kertoi ottavansa vastuun vain itsestään ja huolehtivansa omasta opiskelustaan sekä tekemisestään. Yksi kyselyyn vastanneista kertoi, ettei ole saanut vastuuta ryhmässään ja yksi opiskelija oli jättänyt vastaamatta kysymykseen.

5.2 Opiskelijoiden kokemukset osallisuudesta yhteisössään

Suljettujen kysymysten seuraavat väittämät auttoivat saamaan selville, miten opiskelija oli kokenut opiskeluryhmässään suunnittelun, asioista päättämisen ja tekemisen yhdessä muiden opiskelijoiden kanssa. Opiskelijoista neljä koki osallistuneensa yhdessä suunnitteluun hyvin usein tai usein, viidellä opiskelijalla oli kokemusta suunnitteluun osallistumisesta jonkin verran ja kahdella vähän, yksi opiskelija ei ollut omasta mielestään suunnitellut yhdessä muun opiskeluryhmän kanssa lainkaan.

Opiskeluryhmänsä yhteisistä asioita päättämistä opiskelijoiden vastaukset jakautuivat seuraavasti: kuusi opiskelijaa koki voineensa päättää asioista yhdessä hyvin usein tai usein, kolme opiskelijaa vastasi kysymykseen vaikuttamaan päätöksiin jonkin verran. Myös kolme opiskelijoista koki, etteivät olleet osallistuneet lainkaan opiskeluryhmän yhteisistä asioista päättämiseen.

Viimeinen suljettu kysymys tai väittämä, jolla pyrin selvittämään omassa opiskeluryhmässä toimimista, etsi vastausta siihen kokevatko opiskelijat tehneensä yhdessä muun ryhmän kanssa. Tähän opiskelijat vastasivat hyvin usein tai usein kymmenen kertaa, yksi opiskelijoista vastasi, ettei ole tehnyt mitään muiden kanssa ja yhdellä opiskelijalla oli vain vähäinen kokemus yhdessä toimimisesta.

Samaan asiaan etsittiin vielä tarkennusta avoimella kysymyksellä, johon opiskelijaa pyydettiin kertomaan mitä hän on tehnyt yhdessä muun opiskeluryhmänsä kanssa. Vastauksissa mainittiin yhdessä välitunneilla oleminen, ryhmätyöt sekä kouluruokailussa käyminen. Kahdessa vastuksessa mainittiin opiskelujen ulkopuolella tapahtuva tekeminen, esimerkkinä olivat koulun kuntosalilla ja kahvilassa käyminen.

Kyselyssä viimeisimmät suljetut kysymykset koskivat yksilön omaa kuulumisen kokemusta ja hyväksytyksi tulemistä. Opiskelijoista seitsemän koki kuuluvansa hyvin usein omaan opiskeluryhmäänsä ja samoin he tunsivat itsensä hyväksytyiksi ryhmässään. Kolme opiskelijaa vastasi molempiin kysymyksiin usein, yksi vastasi tuntevansa kuuluvansa vain vähän opiskeluryhmäänsä, mutta koki usein olevansa hyväksytty. Yksi opiskelijoista vastasi molempiin kokemuksiin vähän.

5.3 Opiskelijan ymmärrys käsitteestä osallisuus

Kyselyn viimeinen avoin kysymys etsi tietoa siihen, että miten ammatillisen erityisopetuksen opiskeluryhmän opiskelijat ymmärtävät käsitteen osallisuus. Yhdessä kyselylomakkeessa kohtaan ei vastattu lainkaan, seitsemän opiskelijaa vastasi, ettei ymmärrä käsitettä osallisuus ja yksi kertoi sen mielestään liittyvän siihen, että osallistuu tunneille ja on siellä mukana viittaamalla sekä seuraamalla opetusta. Kolmessa vastauksessa

osallistuminen oli vastaajien mielestä ryhmätyön tai muiden opiskelutehtävien yhdessä tekemistä.

6 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tavoite oli tuottaa tietoa miten opiskelijat kokevat osallisuuden opiskeluryhmässään. Tästä tiedosta saattaa tulevaisuudessa olla apua opetushenkilöstön suunnittelutyössä, heidän pohtiessaan erilaisia keinoja ammatillisen erityisopetuksen opiskelijoiden osallisuuden parantamiseen ja samalla pyrkimykseen tukea heidän sitoutumista opiskeluun sekä estää opintojen keskeytymisiä. Kyselyn vastauksista voidaan tehdä seuraavia alla esiteltäviä johtopäätöksiä, päätelmien taustalla on opinnäytetyössä käytetty teoria.

Tutkijat Nivala ja Ryytänen kirjoittavat artikkelissaan (2013), että osallisuuden toteutuminen vaatii yhteisön jäsenenä olemista eikä hän voi olla osallinen ilman yhteisöä. Tämä ensimmäinen vaatimus toteutuu opinnäytetyössä kyseessä olevien opiskelijoiden kohdalla. He kaikki ovat ammatillisen erityisopetuksen ryhmässä opiskelevia opiskelijoita eli ovat osallisia yhteisössä. Kyselyn vastaukset taas antavat tiedon, miten he tuntevat kuuluvansa ryhmään ja kokevat osallisuuden.

Osallisuus edellyttää, että yksilö kokee kuuluvansa yhteisöön hyväksyttynä sekä arvostettuna jäsenenä. Osallisuuden toteutumisen perusedellytys on, että ihminen voi ilmaista mielipiteensä, häntä kuunnellaan ja hän saa kokemuksen mahdollisuudesta vaikuttaa. Osallisuus ei siis toteudu ilman kokemusta kohdatuksi ja kuulluksi tulemistä. (Gretschel-Kiilakoski 2012.)

Opiskelijoista suurin osa koki vastausten perusteella näin tapahtuneen, heillä oli tunne, että heitä arvostetaan sekä kuunnellaan aidosti mielipiteet huomioiden ja he olivat kokeneet hyväksyntää. Opiskelijat kuvasivat kokemuksensa vaikuttamisesta, suunnittelusta ja ryhmässä toimimisesta hyvin pieninä ja arkisina tekoina sekä tekemisenä, esimerkiksi retkikohteiden valintaan vaikuttamisena, kahvilassa myytävien tuotteiden päättämisestä sekä mahdollisuutena valita kenen opiskelijan kanssa tekee ryhmätyötä. Tämä tulos on

positiivista sekä hyvä lähtökohta osallisuuden kehittämiseksi jatkossa, muutaman opiskelijan kokemus oli kuitenkin selkeästi vastakkainen eli tähän asiaan on edelleen opiskeluryhmässä kiinnitettävä huomioita.

Vaikka opiskelijoiden vastaukset kertoivat hyvin yksinkertaisista asioista, tämä oli heidän oma yksilöllinen kokemus ja näin olen siis todellista. Väitöskirjassaan tutkija Anu Gretschel korostaa, että olennainen piirre osallisuudessa on yksilön oma kokemus. Hän määrittelee osallisuuden tunteeksi joka muodostuu, kun yksilö kokee itsensä päteväksi ja arvostaa omaa rooliaan osana yhteisöä.

Osallisuus on mahdollisuutta toimia ryhmässään, siihen liittyy vahvana yksilön vastuu ryhmästä. Vastuun opiskelijat kokevat toisten auttamisena sekä neuvomisena, monelle se kuitenkin oli vain vastuunottamista omista teoistaan ja omista asioistaan huolehtimista. Tässä on selkeästi tarve kasvatukselliseen toimintaan sekä ohjaukseen, jotta opiskelijoilla on mahdollisuus kasvaa osallisuuteen ja ymmärtää laajemmin vastuu ryhmästään sekä velvollisuuksistaan sitä kohtaan. Tämä vaatii toteutuakseen oppilaitokselta sekä yhteiskunnalta osallisia puitteita, rakenteiden luomista, joissa opiskelijoiden olisi mahdollisuus opetushenkilöstön tuella kasvaa ja kehittyä osallisuuteen. (Gretschel-Kiilakoski 2007: 15.) Myös Nivala ja Ryyänen (2013) korostavat osallisuuden olennaista yhteyttä kasvuun ja kasvatukseen. Tämä näkemys velvoittaisi oppilaitoksen ja opetuksesta vastaavien ihmisten pohtimaan arvojaan, toimintaansa ja miettimään sitä mahdollistavatko rakenteet aidosti tämän kasvatuksellisen näkökulman osallisuuteen.

Vastauksien tuloksista voi siis päätellä, että suuri osa ammatillisen erityisopetuksen opiskelijoista kokee ryhmässään osallisuutta, mutta siinä on vielä paljon kehitettävää, jotta heistä kasvaisi yhteiskuntaan valmiita aikuisia, jotka ovat aidosti osallisia ja haluavat vaikuttaa sekä ottaa vastuuta laajemmin.

Viimeinen kysymys oli, että ymmärtääkö opiskelija mitä käsite osallisuus tarkoittaa. Lähes kaikki vastasivat, etteivät ymmärrä. He eivät siis kyenneet liittämään ryhmään kuulumista, osallistumista, kuulumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunnetta määritelmän ympärille.

7 Pohdinta

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää miten ammatillisen erityisopetuksen opiskelijat kokevat osallisuuden omassa yhteisössään, tässä tapauksessa opiskeluryhmässään. Aineiston opinnäytetyöhön keräsin tutkimalla osallisuudesta löytyvää teoretietoa sekä opiskelijoilla teetetyn kyselyn avulla. Työtä tehdessä olen noudattanut hyvää tieteellistä käytäntöä, huomioiden työn eettisyyden sekä luotettavuuden. Olen kertonut opiskelijoille tarkoin miksi teetin kyselyn, he saivat myös tietää, etteivät ole millään tavoin tunnistettavia: en ole kertonut oppilaitoksen, tutkinnon tai edes kaupungin nimeä ja sen, että minulla on rehtorin lupa tehdä kysely sekä opinnäytetyö. Kunnioitin myös heidän toivettaan, etten lainaa tekstiin heidän vastauksiaan. Opinnäytetyöni tavoitteena ei ole ollut saada aikaan yleistettäviä tuloksia. Tutkimusotoksen ollessa näin pieni, vastaajien määrä vaikuttaa tulosten luotettavuuteen eli niitä voidaan käyttää ainoastaan kertomaan yksittäisen ryhmän kokemuksista, kuten on ollut tarkoituksin.

Opinnäytetyöni sai alkunsa oppilaitoksen ammatillisen erityisopetuksen opetushenkilöstön huolesta opiskelijaryhmässä esiintyvistä poissaoloista ja asennoitumisesta. Asiasta keskusteltaessa työryhmässä esille nousi osallisuus ja sen parantaminen, suunnittelun alkuun haluttiin saada tietoa opiskelijoiden kokemuksista osallisuudesta.

Aineiston keräämistä varten teettämäni kyselyn tulokset kertoivat, että suurin osa vastanneista opiskelijoista kokee osallisuutta, mutta he eivät osaa yhdistää kokemuksiaan määritelmään osallisuus. Opiskelijat kokivat itsensä hyväksytyiksi ja arvostetuiksi ryhmässään, he saivat ilmaista mielipiteitään ja vaikuttaa ryhmän toimintaan. Opiskelijat kuuluivat yhteisöön eli opiskeluryhmään, heillä oli kokemus ja tunne siitä, että he toimivat ja ovat osa sitä. Osallisuuteen kuuluvaa vastuuta otettiin kuitenkin lähinnä vain omasta itsestään, ei ryhmän toiminnasta.

Opiskelijat olivat kuvanneet osallisuutta hyvin yksinkertaisesti ja konkreettisenä osallistumisena sekä tekoina. Kuitenkin se tosiasia, että he opiskelevat erityisopetuksessa ja ovat kuitenkin pystyneet vastaamaan kyselyyn niin, että siitä on kyetty tekemään selkeitä johtopäätöksiä, on erittäin positiivista. Vastauksista voi myös löytää kehittämisen kohteita tulevaisuuteen ja sen, että aina löytyy parannettavaa.

Kehittämisen kohteet tuovat myös hyvin esiin osallisuuteen olennaisesti kuuluvan kasvatuksellisuuden ja tarpeen siihen. Opettajat sekä muu henkilökunta ja opiskelijat voivat yhdessä tehdä osallisuutta edistäviä toimenpiteitä, tällöin toteutuisi yksilön ja yhteisön yhdessä kasvaminen ja varttuminen, yhteisön ja yksilön toisiinsa vaikuttaminen. Osallisuuden kehittäminen ei saa kuitenkaan lähteä vain opetushenkilöstön näkökulmista ja toiminnasta. Näin tapahtuessa osallisuuden tukeminen olisi vain ylhäältäpäin mallinnettua ja pelkistettyä rituaalista toimintaa eikä aitoa osallisuuden kokemuksen mahdollistamista, kuten Ryyänen ja Nivala (2013) artikkelissaan kirjoittavat. Oppilaitoksen henkilökunnan on kuitenkin annettava mahdollisuus osallisuuden toteutumiseen luomalla sitä tukevia rakenteita ja edellytyksiä sekä tilanteita, joissa opiskelijan on mahdollisuus osallistumisen kautta kokea osallisuutta.

Opiskelijat eivät siis ymmärtäneet määritelmää. Onko se huolestuttavaa? Mielestäni paljon tärkeämpää on se, että he ovat saaneet kokemuksen, jotkut jopa ensimmäistä kertaa elämässään, hyväksyttynä, arvostettuna ja arvokkaana olemisesta. He ovat kokeneet tulleen kohdatuiksi ja aidosti kuulluiksi sekä saaneet kokemuksen vaikuttamisen sekä toimimisen mahdollisuuksista. He ovat itse saaneet ja kokeneet tunteen osallisuudesta. Eikä kukaan voi mitätöidä tai väittää tätä koettua vääräksi, vaikka teoriaan pohjaten kaikki osallisuuteen liitettävät elementit eivät täyty tai ovat vaillinaisia.

Suomessa on ollut lukuisia erilaisia hankkeita ja projekteja oppilaitosten, koulujen ja etenkin nuorten osallisuuden parantamiseen 2000-luvulla. Kuitenkin aiheesta tehdyt tutkimukset ja selvitykset kertovat, että osallisuus ei toteudu vieläkaan toivotulla tavalla. Nämä tulokset saavat minut pohtimaan, ovatko suunnitelmat ja menetelmät olleet liian vaativia ja vain hienoja sanoja paperilla, onko unohdettu kenen osallisuutta on haluttu parantaa? Mielestäni osallisuuskeskustelua käytäessä, tulisi vielä paremmin muistaa se kenen osallisuudesta on kyse ja keinoja pohtiessa arvostaa kohderyhmän mielipiteitä enemmän, ottaa heidät jo alusta alkaen mukaan suunnitteluun. Ainoastaan näin toimien voi osallisuus aidosti toteutua.

Opinnäytetyötä tehdessäni olen vasta käsittänyt miten laaja ja vaikeasti tulkittava asia osallisuus on. Teoriaa tutkiessani olen ajoittain kokenut toivottomuutta tiedon ja määritelmien loputtomasta määrästä. Vaikeinta onkin ollut rajaaminen ja työni kannalta oleellisen tiedon valitseminen. Opinnäytetyön tarkoitus on näyttää mitä opiskelija on oppinut ja kuinka hän kykenee käyttämään oppimaansa työssään. Omalla kohdallani voin todeta,

että opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle mitä suurimmissa määrin vielä oppimista. Tämä tukee näkemystäni siitä, että emme koskaan ole valmiita ja nöyryys ammattitaidolleen ja työlleen on tärkeä säilyttää. Aina on mahdollisuus uuden oppimiselle, kun antaa sille mahdollisuuden. Opinnäytetyöni on ollut vain pieni kuvaus osallisuudesta, mutta minulle se on ollut suuri oivalluksen herättäjä. Uskon toimivani työssäni opiskeluvalmentajana tulevaisuudessa paremmin ja aidosti pohtien sitä, miten voin antaa opiskelijoiden osallisuudelle mahdollisuuden ja kuinka tuen teoillani sen toteutumista. Uskon vahvasti myös siihen, että osallisuuden kokeminen on meistä jokaiselle todella tärkeä. Me kaikki haluamme kuulua johonkin, tulla kuulluiksi ja tunnustetuiksi omana itsenämme, saada arvostusta ja hyväksyntää sekä mahdollisuuden toimia ja vaikuttaa. Meidän kaikkien tulee siis yhdessä myös toimia niin, että tämä toteutuu ja osallisuuden kokemukset mahdollistuvat.

Lähteet

Aaltola, Juhani – Valli, Raine 2010 (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. PS-kustannus. Jyväskylä.

Ammatillinen erityisopetus 2015. Koulutus ja tutkinnot. Opetushallitus. Verkkodokumentti. <http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/amatilliset_perustutkinnot/amatillinen_erityisopetus> Luettu 5.4.2015.

Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijat erityisopetuksen toteutuspaikan mukaan 2004–2012. Tilastot. Tilastokeskus. Verkkodokumentti. <http://www.stat.fi/til/erop/2013/erop_2013_2014-06-12_tau_009_fi.html> Luettu 5.4.2015.

Gretscel, Anu – Kiilakoski, Tomi 2012. Demokratiaoppitunti. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi 2007. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Hietanen, Marita 2009. Ammatillinen koulutus erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kokemana. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2014. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Honkanen, Eija – Kaikkonen, Leena – Kotila, Hannu 2008. Näkökulmia ammatilliseen erityisopetukseen. Helsinki: WSOY.

Jauhola, Kaisa – Miettinen, Kaija 2012. Selvitys ammatillisesta erityisopetuksesta: Opiskelijoille suunnattujen tukitoimien sekä erityisopetuksen toteuttaminen yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa. Raportti. Helsinki: Opetushallitus Raportit ja selvitykset 2012:7.

Kananen, Jorma 2015. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kiilakoski, Tomi 2012. Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Tilannekatsaus. Helsinki: Opetushallitus.

Marjanen, Päivi – Marttila, Marjaana – Varsa, Marjo (toim.) 2013. Pienten piirissä. Jyväskylä. PS-kustannus.

Nivala, Elina – Ryytänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Teoksessa Hämäläinen, Juha (toim.): Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2013, 14.vuosikerta. Tampere: Suomen sosiaalipedagoginen seura. 9-41.

Opetusministeriö 2004. Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma 2004:1. Taus-tamuistio. Helsinki: Opetusministeriö Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto 2004.

Pajulammi, Henna 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

Salmenkangas, Mai 2005. Muutu. Puutu. Oppilaitoksen yhdenvertaisuusopas. Helsinki: SEIS-hanke. Euroopan Unioni.

Tanskanen, Ilona – Suominen-Romberg, Tuija 2009. Esteettömästi saavutettavissa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, uudis-tettu painos. Helsinki: Tammi.

Timonen-Kallio, Eeva 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, Ilona – Timonen-Kallio, Eeva (toim.): Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turku. Turun ammattikorkeakoulu.

Valtioneuvoston asetus ammatillisesta peruskoulutuksesta 246/2015. Annettu Helsingissä 20.3.2015.

Valtioneuvoston asetus ammatillisesta peruskoulutuksesta 36/2013. Annettu Helsingissä 30.12.2013

Vilkka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Liitteet

Kyselylomake

Vastaa seuraaviin väittämiin numerolla, joka mielestäsi sopii sinuun parhaiten

Hyvin usein (1)

Usein (2)

Jonkin verran (3)

Vähän (4)

Ei lainkaan (5)

Minua kuunnellaan luokassa	
Olen ilmaissut mielipiteitäni tai ajatuksiani ryhmässäni oppitunnilla	
Opettaja kysyy mielipidettäni oppitunnin aiheista	
Voin vaikuttaa oppitunnin sisältöön	
Olen suunnitellut toimintaa opiskeluryhmässäni	
Olen ollut päättämässä opiskeluryhmäni yhteisistä asioista	
Olen tehnyt yhdessä muiden kanssa	
Tunnen kuuluvani opiskeluryhmääni	
Koen itseni hyväksytyksi opiskeluryhmässä	

Vastaa seuraaviin kysymyksiin omin sanoin

Mihin asioihin olet voinut vaikuttaa tunneilla ja opiskeluryhmässä?

Miten otat vastuuta opiskeluryhmässäsi?

Millaisia asioita teette yhdessä ryhmän muiden opiskelijoiden kanssa?

Miten ymmärrät käsitteen osallisuus?

Kiitos vastauksistasi ☺

